

INHOUD

INLEIDING 11

1 HET LEVEN OVERKOMT JE 15

De doop 15

Soms heb je het niet voor het kiezen 17

De Ark van Noach, het Bijbelverhaal over alle mensen 19

Abraham, samen op weg naar een mooiere wereld 22

Een lastig woord: zonde 25

We moeten allemaal door het water 29

2 ALLEDAAGSE RITUELEN 33

Zegenen 34

Bidden 36

Rusten 39

Vertellen 42

Lezen 45

Zingen 48

Het begon goed 52

Het komt goed 55

3 RADICAAL PUBEREN 58

De radicale ethiek van Jezus volgen 59

Individuele verantwoordelijkheid nemen 65

De tweede naïviteit bereiken 68

Een duidelijke identiteit 73

Het offer van Isaak 77

4	DE ONTDEKKING VAN HET LICHAAM	81
	De lessen van Jasper Peper	82
	Seks	84
	Bewust consumeren	88
	De vastentijd	93
	Schaamte en oordeel	97
	Geloven doe je met je lijf	101
5	RICHTING KIEZEN	105
	Het hoopvolle realisme van Jeremia	107
	Luisteren naar ongemakkelijke stemmen uit de geschiedenis	111
	De minst bekende vrouw in de Bijbel	115
	Jona: wie is eigenlijk de goodguy?	118
	Kerst	123
6	OMGAAN MET TEGENSLAGEN	129
	Het levenslied van koning David	130
	De eeuwige waarom-vraag	135
	Vechten met de Ander	140
	Jozef in de put	147
	De brandende braamstruik	152
	Goede Vrijdag: zeven lessen van Jezus over omgaan met pijn	156
7	ZIN IN HET LEVEN	160
	Pasen, de opstanding	160
	Pinksteren	162
	Maaltijd	166
	Verschillen	169
	Vertrouwen op de liefde	172
	EPILOOG	177
	Appendix: wat is de Bijbel?	179
	Noten	185
	Verklarende woordenlijst	189
	Namenlijst	201

Inleiding

Voor veel mensen is het christelijk geloof als cricket: een exotische hobby van de sympathieke buurman. Ze voelen er geen afkeer bij, maar ook geen echte aantrekkingskracht.¹ Ze vinden het op zich wel leuk om een keer een middagje te komen kijken, want de enthousiaste verhalen van de buurman maken toch nieuwsgierig. Misschien geldt dit ook voor jou. Dan ben ik in dit boek jouw buurman met de exotische hobby, en volgt hier mijn enthousiaste verhaal over die liefhebberij.

Ik ben theoloog: iemand die zich elke dag bezighoudt met religie en urenlang over de Bijbel kan praten. Daar heb ik dan ook mijn werk van gemaakt. Zo ga ik regelmatig voor in kerkdiensten en houd ik lezingen. Maar ik voer het gesprek over de Bijbel minstens zo graag buiten de kerk – in de media, in debatten en in geschreven publicaties. Want ik ben ervan overtuigd dat niet alleen christenen, maar alle mensen geïnspireerd kunnen raken door deze eeuwenoude verhalenbundel.

Waarom zou je je anno 2018 nog bezighouden met de Bijbel? Allereerst omdat het nog altijd het meest invloedrijke boek ter wereld is.

Als jij en je ouders in Nederland geboren zijn, is de kans groot dat je christelijke voorouders hebt. Die mensen doopten, trouwden en rouwden in de kerk, eeuwenlang. De Bijbel en het christendom hebben een enorme invloed op de westerse cultuur gehad, van de taal en het wetboek tot het collectieve levensgevoel.

Dat is ook terug te zien in de kunst, of je nu in het Rijksmuseum bent of op vakantie in Italië een van de monumentale kerken daar bewondert. In songteksten van Bob Dylan en Beyoncé, maar ook motieven in films en literatuur – als je even de ogen van een theoloog leent, zie je de Bijbel overal om je heen.

Behalve van culturele invloed is de Bijbel tot op de dag van vandaag een persoonlijke inspiratiebron voor miljarden mensen in de wereld. Zij putten er troost uit, en levenslessen. Ze vertellen elkaar de verhalen door en zingen de stokoude zinnen samen.

In onze tijd wordt het echter spannend: heeft de Bijbel nog iets te melden aan mensen in een ontkerkelijkt Nederland anno 2018? Volgens mij heel veel. Daarom ga ik steeds op zoek naar de hedendaagse relevantie van die woorden uit een andere wereld en die rituelen uit een andere tijd. Wat kunnen jij en ik ervan opsteken? Ik wil je graag uitnodigen om met me mee te reizen in een zoektocht naar de antwoorden.

Misschien heb je thuis alleen de *Barbecuebijbel* of de *Wijnbijbel* in de boekenkast staan en is dit geheel nieuw terrein voor je. De meerderheid van de Nederlanders is niet-christelijk, dus dat is goed mogelijk.² Nog waarschijnlijker is het dat je ooit wel zijdelings met de Bijbel in aanraking bent gekomen, maar dat het geen dagelijkse lectuur voor je is. Dan stel ik je hier alvast gerust: in dit boek veronderstel ik zo weinig mogelijk voorkennis, zodat het juist voor niet-ingewijden goed te volgen is. Ook ga ik je op geen enkele manier proberen te bekeren.

In zeven hoofdstukken neem ik je mee in mijn verhaal met de Bijbel: van mijn allereerste kerkbezoek als baby tot mijn huidige werk als theoloog van bijna dertig. Zo krijg je een soort ‘best of’, een proeverij uit de wondere wereld van het christendom. Gaandeweg passeren alle belangrijke thema’s: feesten als Kerst, Pasen en Pinksteren, rituelen als de doop, het vasten en de biecht, bekende namen zoals Abraham, Jozef en Jezus. Ik laat je zien wat

ze voor mij betekend hebben en wat ze aan ons allemaal te bieden hebben, wat je ook (niet) gelooft. Hopelijk lukt het me om mijn liefde over te brengen voor de traditie die mensen al zoveel eeuwen lang verbindt, inspireert en troost.

Voordat we beginnen geef ik een praktische leesaanwijzing: ik heb de moeilijkste termen uit het christelijke jargon achteraan verzameld in een verklarende begrippenlijst. Als je onderweg op een onbekend woord stuit, heb je goede kans dat ik het achterin kort uitleg. In het appendix vind je daarnaast een beknopte inleiding over wat voor boek de Bijbel precies is. Wie daar niet goed in thuis is of even een opfrisser kan gebruiken, zou er goed aan doen om die toelichting eerst te lezen en pas daarna in hoofdstuk 1 te beginnen.

Het leven overkomt je

De doop

Op een zondagochtend in 1989 ben ik gedoopt. Mijn tante droeg me het kerkgebouw binnen. In een van de rijen zaten mijn opa en oma met mijn oom en mijn neef, zoals elke week. Tijdens de viering liepen mijn ouders met mij, hun baby, richting het podium. Daar werden allerlei beloften over me uitgesproken en goot de voorganger een beetje water over mijn hoofd. Als het welpje Simba uit *De Leeuwenkoning* werd ik gepresenteerd aan de gemeenschap en aan de God van mijn ouders en grootouders. Als ik vandaag terugga naar die plek, kan ik nog steeds het dikke boek zien liggen waarin op die ochtend mijn naam werd geschreven. Daar begon mijn verhaal met het christendom: mijn prille bestaan werd vriendelijk opgemerkt.

De kinderdoop is een ritueel dat al heel oud is. De grote christelijke kerkgenootschappen kennen allemaal dit *sacrament* met trotse ouders, mooie woorden en een handvol water op een babyhoofdje. (In andere christelijke groeperingen doen ze iets soortgelijks, maar daar bewaren ze het water totdat je volwassen bent – daarover later meer.) Mijn doop was tegelijk een collectief kraambezoek, een intiem onderonsje tussen God, mijn ouders en mijzelf, én een uiting van verbondenheid tussen mijn gezin en de gemeenschap om ons heen.

Bij religie lopen het sociale en het individuele, het praktische en het spirituele altijd heerlijk door elkaar.

Als kersverse ouders krijg je vrienden, familieleden en eventueel wat collega's over de vloer. Aan de andere kant bezoek je het stadhuis en het consultatiebureau: de meer afstandelijke verplichtingen. Voor mijn vader en moeder was de kerk precies het maatschappelijke midden tussen de warmte van het intieme clubje en de kilte van de bureaucratie. Toen zij hun baby aan alle mensen in de kerk hadden laten zien, beloofden ze plechtig dat ze mij zouden opvoeden in geloof, hoop en liefde. Vanuit de zaal kwam een belofte terug: wij zullen jullie daarbij helpen. Hand erop, zei de dominee toen, en besprenkelde mij met water om te bevestigen dat er een zegen op dat voornemen zou rusten.

Dit gebeurde allemaal in een reguliere protestantse kerk. Op dit moment telt het betreffende kerkgenootschap in Nederland ruim anderhalf miljoen gedoopte leden. Dat aantal is flink aan het slinken. De twee grootste kerkgenootschappen van ons land, de Rooms-Katholieke Kerk en de Protestantse Kerk in Nederland, verliezen samen meer dan honderdduizend leden per jaar. Dat is een gigantische maatschappelijke verschuiving. Nederland seculariseert, verstedelijkt en individualiseert in rap tempo, en zo komt het dat je het steeds minder vaak ziet: kerkbanken waarin meerdere generaties van een familie wekelijks bij elkaar zitten.

Daar gaat best een idyllisch plaatje aan verloren. Ik koester warme herinneringen aan die zondagochtenden uit mijn jeugd, met mijn neef en mijn oma – met mijn complete familie. Het is heel waardevol, zo'n sociale vereniging waar jouw leven gevierd wordt, waar jouw verhaal ertoe doet, waar de mensen elkaar zien en het goede toewensen. Daarom doet het wegvallen van deze hoeksteen uit de samenleving bij veel mensen pijn.

Er zijn conservatieve politici die inspelen op dat sentiment en een terugkeer naar de oude zeden voorstaan. Dat is vechten tegen de bierkaai: de maatschappelijke verandering laat zich niet tegenhouden. Er zijn christenen die op alle denkbare wijzen hun best doen om de kerkbanken weer vol te krijgen. *Mission impossible*. En er zijn christenen die het opgeven en zich terugtrekken in hun eigen bunker. Die kant wil ik absoluut niet op. Ik breng liever al het moois uit de kerk naar buiten. Want hoe fijn ik het er ook vond in mijn jeugd, zelf ben ik ook niet meer elke week in de kerk te vinden. De secularisering is niet aan mij voorbijgegaan. Als ‘randkerkelijk’ theoloog beweeg ik me nu vooral buiten de christelijke wereld, maar met een goedgevulde rugzak vol stevige bagage uit het christelijke geloof.

Dat geloof vertelt mij tijdloze verhalen die tegenwoordig nog steeds iedereen kunnen aanspreken. Het geloof leert me sociale en psychologische lessen die zo universeel zijn dat ieder mens er iets aan heeft, kerkelijk of niet. Het geloof biedt me een keur aan rituelen om me evenwichtiger door elke levensfase heen te helpen. Ik ben ervan overtuigd dat de mens een ritueel wezen is en dat veel van deze gebruiken in een nieuw jasje zouden mogen terugkomen in ons leven.

Kortom: ik geloof dat er in het christendom eeuwenoud maatschappelijk kapitaal ligt dat zijn waarde nog niet heeft verloren. Laten we om te beginnen eens dieper ingaan op de doop.

Soms heb je het niet voor het kiezen

Een van de meest schurende trekjes van de doop is dat het kind zelf helemaal geen keuze krijgt. Toen ik daar hulpeloos in de armen van mijn moeder lag en water over me heen gesprenkeld kreeg, was ik ongevraagd het object van een religieus inwij-

dingsritueel. Dat kan eigenlijk helemaal niet meer in een verlicht tijdperk, maar het gebeurt nog wekelijks. Sommigen maken zich daar boos over, omdat je de autonomie van de baby ermee schendt. Je kunt je tegenwoordig zelfs officieel laten ont-dopen, hoewel daar maar mondjesmaat gebruik van wordt gemaakt. Persoonlijk vind ik het juist heel charmant dat ik zelf geen zeggenschap had in dit verhaal. Ik vind het heerlijk tegendraads.

We richten onze samenleving meer en meer in naar een maakbaarheidsideaal. Een mens is zelf de architect van zijn levensverhaal, de schepper van zijn eigen geluk of ongeluk, en heeft tot aan het bittere eind het recht om over zijn eigen lot te beschikken. Aan dat ideaal kunnen we veel hebben. Het bevrijdt ons van een machteloze passiviteit of van een slachtofferrol en moedigt ons aan om ons leven in eigen hand te nemen. Toch kleeft er een valse belofte aan.

Kijk eens rond en analyseer de grote levenskeuzen van mensen om je heen. Als ik dat gedachtespelletje zelf doe, merk ik dat begrippen als maakbaarheid en autonomie maar matig toepasbaar zijn. Ik heb bijvoorbeeld een vriend wiens chronische ziekte ertoe leidde dat hij zelf in de medische sector wilde gaan werken. Een vriendin van me legt zich toe op bewustmaking omtrent seksueel geweld, omdat ze daar zelf in haar jeugd slachtoffer van is geworden. Verschillende andere vrienden zijn dezelfde studie als een van hun ouders gaan doen. In al die levensverhalen kun je een keuzemoment aanwijzen én je tegelijk afvragen in hoeverre mijn vrienden onafhankelijk waren in hun keuzen.

We worden allemaal afhankelijk geboren. Van onze ouders, onze lichamen, de natuur, de regering en het lot. De humanistische nadruk op *zelfbeschikking* is mooi, maar vertelt slechts het halve verhaal: op menig terrein van ons leven is persoonlijke keuzevrijheid een illusie.

Dit maakt van de christelijke kinderdoop een heel nuchter ri-

tueel. Een ritueel waaruit spreekt dat je in beginsel geen spatje zelfbeschikking hebt. Heb ik gekozen voor mijn eigen geboorte? Kon ik kiezen in welk land en met welke genen? Heb ik de grootouders uitgekozen die trots glimlachten in de kerkbanken toen ik gedoopt werd? Nee. Onze meest vormende ervaringen doen we op in afhankelijkheid.

De doop is het ultieme teken van die afhankelijkheid. Niet om het kind nog even een trap na te geven: kijk, hier bungel je, en je kunt er niets aan doen! Nee, juist om die afhankelijkheid in goede banen te leiden. Toen ik gedoopt werd, adresseerden mijn ouders hun en mijn afhankelijkheid aan elkaar, aan de kerkelijke gemeenschap en uiteindelijk aan God. Het doopwater symboliseert zowel een oordeel als een belofte. Tegen mij als baby zei de kerk: je bent hier als weerloos schepsel geboren, maar jouw bestaan heeft een bedoeling. Je bent een druppel in een oceaan van zes miljard mensen, maar vanaf nu hoor jij bij ons en hier ben je gekend en geliefd. Je zult niet ontsnappen aan alle worstelingen waar ieder mens deel aan heeft, maar onthoud alsjeblieft dat er altijd hoop is.

Tegenover onze afhankelijkheid stelt de kerk geen zelfbeschikking en autonomie, maar vertrouwen en verbondenheid.

*De Ark van Noach, het Bijbelverhaal
over alle mensen*

Het doopwater symboliseert als gezegd zowel een belofte als een oordeel. Die beide aspecten zal ik in de volgende paragrafen verder uitdiepen aan de hand van Bijbelverhalen. We beginnen positief, bij de belofte. Of, zoals de Bijbel het zelf zou noemen: een verbond. Dit woord valt altijd een keer tijdens een doopceremonie. Ooit keek mijn docent op de domineesopleiding me streng